

Cynllun Adfer Natur Sir Gaerfyrddin

Yma, mae cynefinoedd tir fferm yn cynnwys perthi, ymylon caeau tir âr a pherllannau traddodiadol.

Mae tirwedd amaethyddol Sir Gaerfyrddin yn un o'r nodweddion sy'n diffinio'r sir. Mae **gwrychoedd** cyforiog o rywogaethau a choed aeddfed ynddynt yn nodwedd hanesyddol pwysig o'r dirwedd. Gallant fod yn gynefinoedd pwysig i ieir bach yr haf, gwyfynod, adar a mamaliaid bach. Mae'n ymddangos mai gorllewin Cymru (Ceredigion, Sir Benfro a Sir Gaerfyrddin) yw'r rhan gyfoethocaf o Gymru o ran gwrychoedd hynafol a/neu gyforiog o rywogaethau.

Crëwyd rhai gwrychoedd pan amgaewyd tir tua diwedd y ddeunawfed ganrif a dechrau'r bedwaredd ganrif ar bymtheg; mae eraill yn llawer hŷn, wedi'u creu efallai o goetiroedd wrth i'r rhain gael eu clirio ar gyfer amaethyddiaeth. Mae rhai nodweddion anarferol, fel gwrychoedd tresi aur canol/gogledd-ddwyrain Sir Gaerfyrddin neu'r gwrychoedd llwyfenni Lloegr sydd fel pe baent yn adennill tir ar y gwastadeddau arfordirol.

Mae cyflwr gwrychoedd y sir ar hyn o bryd yn amrywiol iawn. Mae llawer wedi cael eu hadfer yn y blynyddoedd diwethaf drwy'r gwahanol gynlluniau amaeth-amgylchedd, ond mae eraill yn dal i ddirywio am nad ydynt yn cael eu rheoli – mae hyn wedi achosi mwy o fylchau ynddynt, gostyngiad o ran uchder, colli'r fflora llawr daear sy'n gysylltiedig â gwrychoedd a chynnydd ym mhresenoldeb rhywogaethau egsotig.

Ungnwd yw amaethyddiaeth â'r fodern at ei gilydd heb fawr ddim i'w gynnig i fywyd gwyllt. Yn y gorffennol, cyn y defnydd dwys o gemegolion a'r mecaneiddio cynyddol, roedd blodau gwyllt yn tyfu ymysg y cnydau ac yn cynnig mwy o botensial i rywogaethau eraill fel bwyd a chysgod. Roedd **ymylon caeau yd** yn arbennig o bwysig gan fod y mannau llai cynhyrchiol hyn yn lloches bwysig i famaliaid bach, yn enwedig pan gâi cnwd y cae ei gynaeafu. Gall ymylon mwy naturiol hyn fod o fudd i'r fferm hefyd, yn ogystal ag annog pryfed fel y fuwch goch gota, sy'n ysglyfaethu rhai plâu cnydau.

Ar hyn o bryd, nid oes fawr ddim cynefin â'r o werth yn dal yn y sir – mewn cyferbyniad â'r gorffennol pan oedd gan bob cymuned ffermio leol ei chyfran o gnydau grawn a gwraidd. Mae'r dirywiad hwn mewn ffermio â'r ynghyd â diflaniad llawer o'r rhywogaethau chwyn cysylltiol a'r gostyngiad yn y bwyd i bryfed wedi cyfrannu at ddirywiad enfawr golfan y mynydd (ac adar eraill sy'n bwyta hadau fel y bras melyn a'r llinos). Lle mae ardaloedd â'r yn dal i fodoli (yn aml dim ond dau neu dri o gaeau ar fferm), gallant olygu bod grŵp penodol o blanhigion unflwydd, fel glas yr yd a dinodd unflwydd, yn ogystal â mwsoglau arbenigol, yn ymddangos yno.

Caiff **perllannau traddodiadol** eu rheoli mewn ffordd nad yw'n ddwys, heb fawr o ddefnydd o blaleiddiaid a gwrtaith anorganig. Mae'r coed yn byw'n gymharol hir ac fel arfer caiff y borfa o dan y

Cynefinoedd Tir Fferm

Partneriaeth Natur
SIR GÂR - CARMARTHENSHIRE
Nature Partnership

© Rosie Carmichael

Manteision cynefinoedd tir fferm:

- Amaethyddiaeth – ffrwythau, llysiau, grawn, cig, cyflogaeth.
- Diwylliant – tirweddau sy'n cael eu gwerthfawrogi'n lleol.
- Gwrychoedd yn gweithredu fel atalwyr gwynt, yn helpu i atal colli pridd, lleihau llifogydd a chysylltu cynefinoedd.
- Mae ymylon caeau â'r yn cynnal pryfed sy'n rheoli plâu yn naturiol a pheillyddion.
- Bwyd gwyllt – mwyar duon, cnau, anifeiliaid hela.

Pam mae cynefinoedd tir fferm yn newid (o adroddiad *State of Nature*: www.rspb.org.uk/stateofnature/)?

- Arferion ffermio'n newid.
- Colli cynefinoedd.
- Defnyddio cemegolion.
- Darnio cynefinoedd.

Rhywogaethau blaenoriaeth cysylltiol
(DS efallai nad yw hon yn rhestr hollgynhwysfawr):

Adar:

Llinos
Bras melyn
Gwybedog mannog
Coch y berllan

coed ei phori gan wartheg neu ddefaid neu caiff ei thorri ar gyfer gwair. Fel arfer ystyrir bod pump neu ragor o goed mewn perllan a bod ymyl brigdyfiant y coed o fewn 20m i'w gilydd.

Mae coed perllan yn gallu bod yn dda iawn fel cynefin i gennau ac infertebratau prin ac maen nhw'n rhan bwysig o'n treftadaeth a'n tirwedd. Maen nhw'n aml wedi bod ar yr un darn o dir am ganrifoedd.

Mae perllannau traddodiadol yn brin yn Sir Gaerfyrddin. Mae'r rhai sy'n weddill yn aml mewn cyflwr gwael ac mae angen plannu coed newydd i sicrhau bod y cynefin yn parhau'n hyfyw. Mae angen rhagor o wybodaeth am hyd a lled, math a chyflwr y perllannau traddodiadol yn y sir.

Mae'n ymddangos bod Dyffryn Tywi wedi bod yn bwysig yn hanesyddol o ran perllannau. Mae ymchwil yn dangos bod yr ardal hon yn adnabyddus unwaith am ei blodau yn y gwanwyn a dangosir dros 100 o berllannau rhwng Llanymddyfri a Llandeilo ar fap Arolwg Ordnans 1905. Mae tri amrywiaeth hanesyddol o goeden afalau yn lleol i Ddinefwr yn unig: Margaret Nicholas, Afal Pig yr Wydd a Thin Wydd. Caiff Teilo Sant, yr enwyd y dref ar ei ôl, ei alw'n nawddsant afalau.

Mae Sir Gaerfyrddin wedi rhoi inni nifer o amrywiaethau brodorol o afalau na wyddem amdanynt cynt.

y Gog
Llwyd y gwrych
Bronfraith
Gwylan y penwaig,
Aderyn y to
Petrisen, Drudwen
Cornchwiglen
Cudyll coch

Mamaliaid:

Rhywogaethau o ystlumod (yn cynnwys yr Ystlum lleiaf)
Llygoden yr yd
Ffwlbarth
Ysgyfarnog
Pathew
Draenog

Infertebratau:

Brithribin brown
Brithribin wen
Teigr y benfelen

Ymlusgiaid

Llyffant dafadenog
Neidr y gwair

Planhigion/isblanhigion

Penigan y porfeydd
Dinodd unflwydd
Glas yr yd, y Wenynog
Tegeirian pêr
Mwsogl blewog prin
Pocedfwsogl Portiwgal

Datganiad o weledigaeth ac amcanion

Mae'r cynefinoedd tir fferm hyn yn cynnal amrywiaeth o rywogaethau, rhai'n brin ac anghyffredin erbyn hyn, ac maen nhw'n cyfrannu at gymeriad tirwedd y sir. Gweledigaeth gyffredinol y cynllun hwn yw gofalu am, adfer ac ymestyn y cynefinoedd hyn yn y sir a'r rhywogaethau blaenoriaeth sy'n gysylltiedig â nhw. Mae pwysigrwydd diwylliannol gwrychoedd a pherllannau hefyd yn rhoi cyfle i weithio gyda chymunedau i edrych ar arwyddocâd hanesyddol y cynefinoedd hyn o fewn cymuned. Byddai unrhyw weithredu yn ceisio cyflawni un neu fwy o'r amcanion isod:

- ▶ Rheoli'r cynefinoedd tir fferm hyn yn Sir Gaerfyrddin mewn modd cadarnhaol a'u cysylltu a'u hehangu lle mae hynny'n bosib.
- ▶ Cynnal ac ehangu'r ystod a/neu'r boblogaeth o rywogaethau sy'n gysylltiedig â'r mathau hyn o gynefinoedd.
- ▶ Nodi a chofnodi ardaloedd o'r cynefinoedd hyn yn Sir Gaerfyrddin y rhoddir blaenoriaeth iddynt.
- ▶ Codi ymwybyddiaeth o bwysigrwydd ein cynefinoedd tir fferm o safbwynt bioamrywiaeth, tirwedd a diwylliant, ac o'r ffordd briodol o'u rheoli

Dolenni defnyddiol:

[Hedgelink](#)

[PTES Orchards survey](#)

www.biodiversitywales.org.uk/Enclosed-Farmland

www.wildlifetrusts.org/wildlife/habitats/farmland

